

SLOVENSKI PRAVNIK.

Leto XXXV. V Ljubljani, aprila meseca 1921. Štev. 1—4.

Novo meddržavno pravo.

(Nastopno predavanje rednega univ. prof. dr. Iv. Žolgerja dne 16. marc 1921.)

Gospoda!

Predmet, o katerem hočem danes govoriti, se nanaša na reformo, izvršeno na mirovni konferenci v Parizu na polju meddržavnega prava. Da moremo pomen reforme presoјati, je treba, da si predočimo v kratkem glavne nedostatke meddržavnega sistema in meddržavnega prava, kakor je veljalo do izbruha vojne.

I.

Eden glavnih nedostatkov je bil, da meddržavno pravo celo vrsto interesov, ki so za medsebojno življenje narodov temeljne važnosti, sploh urejalo ni in da so se ti interesi smatrali za take, ki jih je smela vsaka država urejati po svojem lastnem preudarku.

a) V vsem tradicionalnem meddržavnem pravu ne najdemo nobenega imperativa, ki bi vojni napad, naj je še tako krivičen, samovoljen in nenraven, prepovedal in stavil pod pravno odgovornost. Nasprotno, vojna napoved je štela v zmislu tradicionalnega meddržavnega prava med one absolutne attribute drž. suverenitete, ki niso poznali nobene pravne omejitve. Vojna je bila v pravnem oziru podjetje, ki ga je smela država kadarkoli in proti komurkoli po svojem lastnem suverenem preudarku podvzeti. Podjetje je moglo biti politično riskantno, angažirati moralno odgovornost pred zgodovino, ali pravni presoји je bilo nedostopno.

In ko se je na mirovni konferenci v Parizu razpravljalo o problemu, kako ugotoviti pravno odgovornost za hudodelstvo, ki so ga centralne sile z napovedjo vojne izvršile, so

amerikanski zastopniki po vsej pravici povdarjali, da je hudo delstvo centralnih sil po obstoječem meddržavnem pravu »le moralno, ali ne legalno« (crime moral non pas legal).

b) Enako pravno neomejeno svobodo je pripuščalo tradicionalno meddržavno pravo glede vsega političnega in gospodarskega počenjanja, ki je po zgodovinskem izkustvu dajalo redne povode oboroženim spopadom.

Tu so bile države, ki so držale milijone tujih narodov v kulturnem in političnem suženjstvu, ne da bi bilo to v nasprotju s kakim pravnim ali vsaj priznanim političnim načelom. In vendar nam kaže zgodovina, da je bilo ravno odklanjanje narodnega principa vzrok skoraj vsem evropskim vojnám in nemirom izza leta 1815. Dalje vidimo, da so se v raznih delih sveta velike države pulile med seboj za kolonije, protektorate, vplivne sfere in hegemonije in da je ta rivaliteta držav pretresavala svet iz ene krize v drugo ter ga čestokrat spravila v največje vojne nevarnosti (n. pr. razne maroške ter bosansko - hercegovska kriza povodom avstro-ogrške aneksije).

Tradicionalno meddržavno pravo je sicer priznavalo poleg osmih velikih celo vrsto majhnih držav, ki so se tudi nazivale »suverene neodvisne sile«, a je bilo le malo takih, ki so se čutile zares neodvisne ter sigurne v svoji teritorialni integriteti ter politični in gospodarski neodvisnosti.

Močnejše sile so te majhne države ovirale v njihovem razvitku ter jih gospodarsko in politično izkoriščale. Znano je, kako sta Avstro - Ogrska in Nemčija zlorabljali svojo premoč na Balkanu, si v obliki preferencialnih carinskih in prometnih tarif in drugih gospodarskih svoboščin hotele zasigurati gospodarski monopol, ki naj izključi vsako tekmovanje drugih narodov ter spravi te države, posebno Srbijo, ležečo na potu v Carigrad in Bagdad, ob politično neodvisnost. Vse tako in slično počenjanje je bilo s stališča tradicionalnega meddržavnega prava popolnoma legitimno. Ni čudo, da je taka neomejena svoboda dovedla narode z nižanim npravnim razpoloženjem do političnih maksimumov, kakor se izražajo v tezah »sacro egoismo«, ali v

tezi »Macht geht vor Recht« ali v tezi »Not kennt kein Gebot«, s katero je Nemčija oficijelno opravičevala svoj prav- in verolomni napad na nevtralno Belgijo.

Ker je ves sistem slonel na sili (značilno je, da se države v diplomatskem jeziku sploh imenujejo le »sile«, puissances, powers), so vzdrževale države ogromne armade, ki so neprenehoma ogrožale svetovni mir, kar tudi prav nič ni bilo v nasprotju s tradicionalnim mednarodnim pravom.

Da morejo te sile tem lažje zasledovati svoje sebične interese, so se v tajnih pogodbah koalirale ter s tajnim oboroževanjem pripravljale na oborožen ro-parski pohod, s čimer tudi niso kršile nobenega pravnega imperativa.

II.

Drugi poglavitni nedostatek je bilo pomanjkanje vsake organske vezi med državami, vsled česar tudi ni bilo nobenega organskega zastopstva skupnih interesov narodov. To pomanjkanje organskega zastopstva skupnih interesov se javlja tako glede interesov, ki so kot skupni v meddržavnem pravu bili priznani, kakor glede interesov, katerih internacionalizacija je moderni razvoj mednarodnega življenja odločno zahteval.

V prvem pogledu ni bilo nobenega mednarodnega organizma, ki bi bil s katerokoli avtoriteto čuval nad tem, da se obtoječe pozitivne določbe mednarodnega prava tudi spoštujejo in izvršujejo.

Represija proti kršenju mednarodnega prava je bila le slučajna, neorganizirana in neurejena, ker je bila prepuščena le političnemu prevdarku neposredno interesirane države, kakor da bi mednarodno pravo ne bila stvar splošnega interesa vseh narodov. Pa tudi za one velike splošne interese, ki jih je prodirajoča internacionalizacija prometa, trgovine, znanstva, tehnike, kulture od dne do dne vstvarjala in ki jih je rastoča solidariteta narodov hotela uveljaviti v meddržavni politiki, je manjkal povsem aparat, ki bi v redni in vzdržni kooperaciji

narodov skrbel za to, da se ti interesi kot skupni ugotavljajo ter pretvarjajo v potrebne mednarodne imperative.

Ves meddržavni ustroj je kazal o č i v i d n o i n k o m p a t i b i l i t e t o z o b s t o j e č i m i m e d n a r o d n i m i p o t r e b a m i . Ves svet je občutil, da vojne nikakor niso neke privatne zadeve vojskujočih se držav, da se posledice in vplivi tudi krajevno omejene vojne raztezajo na širni svet in da je pri modernem ustroju mednarodnega življenja vojna dejstvo splošnega mednarodnega interesa; ali nikjer v mednarodnem pravu in mednarodni politiki ni bil ta princip priznan. N a r o d i so hrepeneli po miru, narodi so se hoteli osvoboditi, ali ni bilo mednarodnega foruma, pred katerim bi bili mogli zastopati svoje želje. Nasprotno, znak mednarodnega sistema je bila m e d n a r o d n a a n a r h i j a , ki je vzknila na podlagi nebrzdanega principa suverenosti in v kateri so odločevale le lokalno organizirane sile. In kakor je v srednjem veku fevdalna anarhija povzročala privatne vojne, tako je tudi mednarodna anarhija modernih držav povzročala vojne med državami.

III.

Temeljno zlo, ki ga tedaj kaže meddržavni sistem, kakor je obstojal do vojne, je bilo torej prvič pomanjkanje internacionalne organizacije in drugič dejstvo, da so se interesi, ki so bili očitno interesi mednarodnega značaja, smatrali za interese, o katerih je smela vsaka država odločevati popolnoma samovoljno in brez vsakega sodelovanja drugih držav.

Vojne, tlačanje in izkoriščanje tujih narodov, brezmejno oboroževanje, tajnost diplomacije, nedopustna gospodarska politika, vse to so bile pravno le zadeve posameznih držav, kakor da bi vse te prikazni ne zasekavale v životne interese vseh narodov.

Reforma, ki je hotela odstraniti glavne nedostatke meddržavnega sistema in meddržavnega prava, je torej morala iti za tem, da vstvari internacionalno organizacijo držav in da internacionalizira one životne interese političnega in gospodarskega življenja narodov, ki so bili dosedaj povodi mednarodnih konfliktov.

To reformo je mirovna konferenca izvedla s tem, da je celo vrsto političnih in gospodarskih interesov proglasila za interese mednarodnega značaja in da je dalje z ustanovitvijo Društva Narodov vstvarila organizem, ki naj čuva nad skupnimi interesi narodov.

Reforma, ki jo je izvršila mirovna konferenca, se suče okoli dveh problemov. Prvi obsega ustanovitev Društva Narodov in je formalnega značaja; drugi pa vsebuje materijalne določbe mednarodnega prava, ki mu služi Društvo Narodov kot organ za uveljavljanje in izvrševanje. Moj današnji tema tvori pred vsem novo materijelno pravo.

IV.

Reforma materijalnega prava sloni na ideji, da je vojna in vse, kar vojne navadno povzročuje, stvar skupnega interesa vseh narodov.

Ta princip je v svoji splošnosti izražen v členu 11. pakta o »Društvu Narodov«, kjer se določa: 1.) da je »vsaka nastala in vsaka preteča vojna« (toute guerre ou menace de guerre), kjerkoli in med katerimikoli državami bi vojna nastala ali pretila, stvar, ki se dotika interesov vseh držav; 2.) da ima vsaka država pravico, da opozori »Društvo Narodov« na vsako okolnost, ki bi le eventuelno mogla kaliti normalne odnošaje med državami ter v daljnem razvoju ogrožati mir; in 3.) da je »Društvo Narodov« v enem in drugem slučaju dolžno vse podvzeti, da se ohrani svetovni mir.

Dalje pa določa členek 16., da se država, ki je proti določbam o mirnem urejanju mednarodnih sporov ubrala pot vojne, smatra ipso facto za tako, ki je izvršila vojni čin proti vsem članom »Društva Narodov«.

In slednjič se še določa, da stoji teritorialna integriteta in politična neodvisnost držav, ki so član »Društva Narodov«, pod skupno in solidarno garancijo vseh članov »Društva Narodov«.

To se velika nova načela, ki imajo že sedaj formalno priznanje 49 držav, to je držav, ki reprezentirajo tri četrtnine

(75%) človeštva in ki imajo dve tretjini obljudene zemlje v lasti.

Dosedaj je veljal mir kot nek a res nullius, s katero je smela vsaka država počenjati, kar se ji je zljubilo. Novo pravo pa stoji na stališču, da je mir največje dobro človeštva, ki interesira vse narode, ter ga postavlja pod skupno zaščito.

Dosedaj se je smatrala vojna za stvar, proti kateri se druge države pravno niso mogle braniti, če so vsled vojne še tako hudo trpele. Novo pravo pa določa, da je že vsaka okolnost, ki bi eventuelno mogla provzročiti oborožen konflikt, činjenica, ki opravičuje vsako državo, da provocira intervencijo »Društva Narodov«.

Dosedaj je bila država glede napovedi vojne absolutno suverena. Novo pravo pa določa, da država na noben način ne sme začeti vojne prej, ko se je v določenem postopanju pred mednarodnimi instancami dognalo, da se spor mirnim potom ne da urediti, in so vsled tega le take vojne pravno dopustne, ki se s sredstvi obstoječega prava ne dajo zabraniti.

Dosedaj je bila sigurnost države proti zunanji agresiji, razun v slučaju trajne nevtralizacije, pravno brez zaščite ter odvisna od dobre volje močnejših držav. Novo pravo pa tudi individualno sigurnost države proglašča za skupni interes ter jo postavlja pod skupno solidarno varstvo narodov.

S stališča pravne tehnike pomenjajo ta načela internacionalizacijo vseh vprašanj in vseh odločb, od katerih zavisi ohranitev miru. Vsa ta vprašanja in vse te odločbe so izvzete iz sfere onih zadev, o katerih morejo države enostransko ter po svojem lastnem izoliranem prevdarku postopati.

Pravne odredbe, ki temeljijo na označenih načelih, se delijo na dve skupini:

Odredbe, ki se nanašajo na urejanje mednarodnih sporov;

Odredbe, ki se nanašajo na odstranitev vojnih vzrokov.

V.

Kar se tiče najprej urejanja nastalih mednarodnih sporov, zahteva novo pravo, da morajo države prej, ko se odločijo za vojno, predložiti spor v svrhu sodne razrešitve ali politične poravnave pred Društvom Narodov.

Pri tem imajo države štiri možnosti. Lahko določijo, da se spor predloži »Stalnemu sodišču za mednarodno sodstvo, ki se je na zadnji skupščini Društva Narodov ustanovilo, ali Haškemu razsodišču, ali drugemu od njih postavljenemu razsodišču. Države pa imajo tudi četrto možnost, da predložijo spor Društvu Narodov.

Ves čas, ko postopanje teče, ne smejo stranke storiti nobenega vojnega čina. Ta »vojni moratorij«, kakor se je imenoval, je velikega pomena. Zabranj, da se stranke v spor »zagrižejo«. Spor pride pred neutralen forum in pred javnost. Posebno v postopanju pred Društvom Narodov je zasigurana najširša publiciteta glede vzrokov spora, glede pravnega in dejstvenega položaja, glede stališč, ki jih stranke zavzamejo, glede načrta poravnave, ki ga Društvo predlaga itd. Na ta način pride spor pod vpliv in pritisk javnega mnenja celega sveta, ki deluje v zmyslu mirne poravnave. Vsi, ki so o problemu razmišljali, so enoglasnega mnenja, da bi do svetovne vojne nikdar ne bilo prišlo, ako bi se bilo v srbsko - avstro - ogradskem konfliktu razpravljalo na sličen način.

Novo pravo nikakor nima pretenzije, v bodočnosti zabraniti vse vojne. To bi bila utopija. Nasprotno priznava slučaje, ko se konflikt ne da poravnati mirnim potom, ko je potem vojna dopustna. Pa tudi, ko je določeno postopanje zaključeno in sicer z izidom, da je vojna pravnopustna, še traja vojni moratorij 3 mesece, ki dajajo še obilo možnosti, da se vojna zabrani.

Država, ki prične pravno nedopustno vojno, prelomi pakt in se smatra, da je začela vojno proti vsem članom Društva. Proti takemu uporniku in skupnemu sovražniku imajo člani

Društva podvzeti ekonomsko in po potrebi tudi vojno represijo.

Ekonomska represija obstoja v popolni gospodarski, finančni, pravni ter diplomatični izolaciji države, ki se je pregrešila proti temeljni ideji novega prava. Vsi člani Društva so zavezani, da prekinejo takoj s to državo vse trgovske, finančne in prometne vezi, da prepovejo svojemu prebivalstvu vse odnošaje in stike s prebivalci države, ki je prelomila pakt, da zabranijo vsako finančno, trgovsko ali osebno občevanje med prebivalci te države in prebivalci vsake druge države, naj si je že ta član Društva ali ne.

Ta splošni bojkot, ki pomenja pravo pravcato izobčenje (Acht) države iz meddržavne zajednice, ki jo zadene v njeni oficijelni in privatni osebnosti njenih prebivalcev ter jo obsodi, da živi sama, če to more, je brez najmanjšega dvoma strašno orožje.

V svrhu vojne represije je mogel pakt ubrati dva pota, ali da odredi organizacijo in vzdrževanje mednarodne vojne sile, ki bi stala Društvu na razpolago ali pa da odredi, da se vojne akcije izvrše s kontingenti, s katerim člani Društva od slučaja do slučaja prispevajo. Pakt je ubral drugo pot.

VI.

Iz principa, ki priznava ohranitev miru za skupni interes narodov, sledi, da so tudi pojavi, ki so vzroki vojnih konfliktov, stvari občnega mednarodnega interesa. Vsled tega je mirovna konferenca vse interese, ki se sučejo okoli takih pojavov, izvzela iz sfere enostranskega samovoljnega odločevanja držav ter izročila kontroli Društva Narodov.

Posebno pa velja to o takih pojavih političnega in gospodarskega življenja narodov, ki so po zgodovinskem izkustvu redoma bili vzroki vojnih spopadov.

K tem pojavom je v prvi vrsti prištevati:

- 1.) tlačenje tujih narodov, odklanjanje narodnostnega principa ter samoodločbe narodov;
- 2.) militarizem in z njim spojeno brezmejno oboroževanje;
- 3.) tajne pogodbe in tajnost diplomacije sploh.

4.) vzdržavanje pogodb in mednarodnih položajev, ki času niso več primerne;

5.) nedopustna gospodarska politika;

Tlačenje tujih narodov, zlasti če je imelo svoj izvor v odklanjanju narodnostnega principa, je bilo povod pretežni večini vseh vojn, revolucij, krvavih konfliktov, kriz in nemirov, ki jih kaže evropska zgodovina od leta 1815 sem. Wilson ima neminljivo zaslugo, da je za reakcijo proti tlačenju tujih narodov prvi priznal in uvedel v mednarodno politiko princip »samoodločbe narodov«.

Pri mnogorabljeni formuli samoodločbe narodov je treba razločevati primer, da tvori narod lastno državno ediničo in primer, da narodna skupina nima državne subjektivnosti.

V prvem primeru je samoodločba indentična s samoodločbo države, ki je priznan temeljni princip mednarodnega prava. Omejitve te samoodločbe se javljajo v takozvanih mednarodnih servitutah.

Razun tega pa pride pri obstoječih državah samoodločba narodov v poštev še kot notranje politični problem, to je v razmerju med narodom in nositeljem državne oblasti. V tem pogledu je imela vojna rezultat, da so se zrušile zadnje in to najmočnejše trdnjave onega po Bogu upravičenega monarhizma, ki je v Nemčiji, Avstro - Ogrski in Rusiji tako dolgo narode tiral v vojne, za osebne interese dinastov. Ta rezultat se je v paktu sankcioniral v tej obliki, da morejo le taki narodi biti vsprejeti v Društvo Narodov, »ki se svobodno vladajo«, ki torej uživajo »popoln selfgovernment«.

Wilsonova formula ima pa predvsem v mislih samoodločbo takih narodnih skupin, ki nimajo državne subjektivnosti, ki pa hočejo ali svoje državno subjektivnost doseči, ali se pa drugi državi priklopiti. V tem primeru se obrača samoodločba proti obstoječi državni zvezi in je revolucionarnega značaja.

Ta specifična, moderna, revolucionarna samoodločba je pa šele politična ideja, ki še ni dovršila evolucije do pravno definiranega instituta mednarodnega prava. Princip je mednarodne politike a ne princip mednarodnega prava.

Princip samoodločbe in narodnostni princip se navadno istovetita. Ali prvi princip je širši in pomenja dinamično, drugi pa je ožji in pomenja objektivni položaj. Po narodnostnem principu bi morale obstati le narodno homogene države, drugi pa omogoča poleg narodno homogenih narodno heterogene države. Le samoodločba daje narodnostnemu principu, ki bi sicer ne pomenjal svobode ampak siljenje, za praktično politiko potrebno gibčnost. Samoodločba uveljavlja narodnostni princip ali ga pa porine na stran, ter ga v oblikah plebiscita in opcije dopolnjuje in korigira.

Mirovna konferenca je sicer princip samoodločbe ter narodnostni princip uporabljala v široki meri in sklicujoč se nanj izvršila desaneksije, ustanovila nove države, odcepila teritorije od ene države in jih priklopila drugim, uveljavila razne plebiscite, določila pri teritorijalnih izpremembah pravico opcije. Ali vse to se je dogajalo le po političnih in ne po pravnih vidikih. Zategadelj kaže tudi uporaba tega principa v mirovnih pogodbah očitne znake arbitrarnega, nesigurnega in nedoslednega postopanja. Esencijalen zahtevek principa je n. pr., da se zavestni narodi ne smejo anektirati ali cedirati brez njihovega soglašanja, in vendar se je to zgodilo s prikloplitvijo kompaktnega jugoslovenskega prebivalstva Istre, Gorice in Kranjske ter s prikloplitvijo nemškega prebivalstva Tirolske k Italiji. Da dobi Poljska za ekonomski život potreben dohod k morju, je glede Gdanskega mirovna konferenca intenzivno omejila princip narodnosti. Za Reko je pa istotako utemeljen postulat Jugoslavije kratkomalo odbila na podlagi tolmačenja in pojmovanja narodnostnega principa, ki ga ne more upravičiti nobena teorija o tem principu.

»Pravo« samoodločbe narodov se ni nikjer, ne v paktu ne v kateri mirovni pogodbi priznalo in formuliralo in se to tudi še storiti ni moglo. To »pravo« še ni izklesano, njegovi pogoji in omejitve, oblike in način njegove realizacije, skratka njegova uredba in organizacija še ni izdelana in ugotovljena. Tudi samoodločba ne more biti absolutna in neomejena svoboda.

»Pretenzija« po neodvisnosti zahteva presojo in odločitev po organih, ki so za to postavljeni, ali je pretenzija stvarno

utemeljena in s stališča drugih pravic in upravičenih interesov možna in izvedljiva. Še le s tako uredbo in organizacijo se bo politična ideja pretvorila v pravni institut mednarodnega prava. To delo pravne uredbe in organizacije principa samoodločbe bode ena najtežavnejših nalog Društva Narodov, ki bo tudi do časa, ko se to delo izvrši, moralo kot političen arbiter urejati vprašanja, ki jih bodo narodi, pozivajoč se na princip, spravljali pred njega.

VII.

Drug pojav mednarodnega življenja, ki je bil učinkovit vzrok vojnih spopadov, je militarizen in ž njim spojeno brezmejno oboroževanje.

Vprašanje splošnega razoroženja ali vsaj splošne omejitve oboroženja je eden najtežavnejših plovblemov, in morda eden tistih, ki se bo ob sedanjih političnih organizacijah sveta docela sploh ne dajo razrešiti.

Dokler nimamo socijalne organizacije, ki bi bila v stanu ščititi narodom življenje in sigurnost, dokler morajo narodi za to sigurnost sami skrbeti, morajo v zadnji analizi narodi ostati sodniki o tem, kaj smatrajo za potrebno v varovanje svoje sigurnosti.

Ob takem položaju se o polnem razoroženju sploh ne da govoriti, pa tudi ob omejitvi oboroženja se mora načeloma priznati pravica samoodločbe.

Zategadelj preostaja za tako omejitev le pot mednarodnega sporazuma. Ta pot se je že večkrat poskušala. Že ruski car Aleksander I. je leta 1816 in za njim Napoleon III. v letih 1863 in 1870 predlagal zmanjšanje oborožbe. Posebno pa je bila haška konferenca leta 1890 sklicana za reševanje tega problema. Rezultat je bil platoničen sklep, v katerem izraža konferenca mnenje, da je v visoki meri želeli (hautement desirable) da se omejijo vojna bremena, ki svet obtežujejo.

Težave problema so te, da ni splošnega merila za primerjanje učinkovitosti raznih sredstev oborožbe, da ni enotne podlage, po kateri bi se dala določiti količina v sakemu narodu potrebne oborožbe,

in da je skoraj nemogoče zasigurati kontrolo, ki bi bila učinkovita, ki pa pri tem ne bi bila vmešavanje skoraj v celo notranje življenje države. Ali ima en aeroplan isto vrednost, kakor en tank, sto pušk isto vrednost, kakor en top, 1000 vojakov enega naroda isto, kakor 1000 vojakov drugega?

In ali naj se razmerje oborožbe narodov določa po številu prebivalstva ali po možnostih, ki jih lega in kakovost teritorija nudi napadu, ali po veličini in razširjenosti gospodarskih in drugih političnih interesov, ki jih je braniti, ali po vojni jakosti, po kulturni razvitosti naroda itd.? Kako se naj ti vsi in sto drugih elementov (komunikacije, razvitost industrije, poljedelstva), ki morejo priti v poštev, in ki nimajo nobenega skupnega merila, spravijo na enotno formulo?

Popolnoma neizvedljiva pa je učinkovita stalna kontrola, da se dogovorjena meja ne prekorači.

Kontrola po budgetih je nedostatna, ker ima za pogoj enotna budgetna pravila, ki zabranjajo virmaje, prikrite postojanke i. t. d. Kontrolirati bi se morale vojašnice, vojne šole, vojne tovarne, arzenali, depoji, doki, aeronautične stacije, popis konj, vozil i. t. d. Da, celo gospodarsko produkcijo, ki se tako lahko spremeni v vojni aparat, bi trebalo podvreči kontroli. Skratka, ne ostalo bi ničesar nedotaknjenega od notranje suverenitete države, ki bi morala prenašati takšno, v resnici učinkovito kontrolo.

Tudi novo pravo ne reši problema razoroženja kot takega, ali stavi ga v obliki mednarodne obveznosti na dnevni red skrbi in naporov Društva Narodov.

Pakt ne smatra zmanjšave oboroženja le za nekaj, kar je želeti, ampak za nekaj, kar je absoluten pogoj za ohranitev miru. To je velikanski napredek, če se pomisli, da se pri sklicanju II. haške konference vprašanje razoroženja sploh ni smelo postaviti na dnevni red. Sedaj se pa v soglasju vseh narodov in v obliki mednarodne obveznosti proglašča načelo, da je zmanjšava oboroženja pogoj in pridržek za ohranitev svetovnega miru.

V praktičnem pogledu se pa za izvedbo razoroženja v paktu ugotavljajo izvestni načelni vidiki, postavljajo

organi, ki naj razoroženje pripravljajo ter ustanavljajo konkretne obveznosti članov društva.

Izvršitev splošne omejitve oboroženja vseh narodov je po mirovnih pogodbah podrejena predhodni izvršitvi razoroženja Nemčije, Avstrije, Madžarske, Bulgarije in Turčije, ki je šele v teku. Tudi je zadnja Ženevska Skupščina priznala, da se splošna razorožba ali splošna omejitev oborožbe ne da izvršiti, dokler se politična situacija ni utrdila. Vendar pa je bila Skupščina mišljenja, da je treba že sedaj začeti s pripravljalnimi merami, in je storila zadevne sklepe.

K takim meram spada med drugim popis sedanjega oboroženja raznih držav, ki ga je kar najhitreje izvršiti, ker tvori podlago za vse priprave znižanja oborožbe; dalje sistematična vzgoja svetovnega mišljenja v zmislu absolutne potrebe omejitve oboroženja. V tem oziru je Skupščina sklenila, da se organizira v društvenem tajništvu posebna služba, ki naj skrbi za najširšo publiciteto vse na oborožbe se nanašajoče dokumentacije.

Velika važnost take propagande je očitna. Ako se javno mnenje na vprašanju oboroženja desinteresira, potem zabredemo zopet v prejšnji circulus vitiosus oboroženja in proti-oboroženja. Ako je pa javno mnenje podjetno agresivno in vztrajno, se bode ideja razoroženja proti vsakemu skepticizmu in vsaki opoziciji uveljavila ter napravila konec onemu organiziranemu pripravljanju narodnega duha na vojno, ki se izraža v prislovcu: si vis pacem, para bellum.

VIII.

Drug plodovit vir vojnih konfliktov v preteklosti je bila tajnost mednarodnih odnošajev. Zategadelj se je tudi javnost teh odnošajev ustanovila kot stvar splošnega mednarodnega interesa.

Tendenca, zasigurati narodom javnost političnih in pravnih odnošajev med državami, se zrcali v vseh uredbah novega prava. Razprave na Skupščini Društva Narodov so javne in so se v tem oziru na zadnjem ženevskem zborovanju sprejela v Opravilnik vsa občna načela, ki sicer veljajo za državne parlamente.

Savet Društva sicer najprej razpravlja ob zaprtih durih. Ko je pa prišlo do enoglasnih sklepov, se odredi javna seja, v kateri referent obrazloži pro in contra problema ter stavi predlog, ki se formalno sprejme in utrdi.

Pri Tajništvu Društva je poseben oddelek za informacijo, ki daje vsakomur, ki to želi, informacije o vsem, kar se tiče delovanja Društva.

Poseben znak postopanja za poravnavo nastalih sporov pred Savetom Društva je, da išče to postopanje neprenehoma podpore pri javnem mnenju in da se v to svrhu široka javnost zdržema in natančno podučuje o vseh okolnostih spora, o zastopanih tezah strank, o predlaganih solucijah, sploh o celem poteku medijacije.

O svojem oboroženju morajo države podajati Društvu Narodov izčrpna obvestila, katerim je po sklepu zadnje Ženevske Skupščine zasigurati najširšo javnost.

Države, ki se jim je poveril mandat nad kako zaledno deželo, morajo Društvu predložiti o položaju dežele vsako leto poročilo, ki je namenjeno Društvenim članom in široki javnosti.

Tajništvo ima nalogo, da glede vseh vprašanj mednarodnega interesa, za katere ne obstojajo posebne mednarodne komisije ali biroji, zbira koristne informacije ter jih razpošilja.

Največje važnosti v kompleksu določb, ki naj razrušijo tradicionalni sistem »tajne diplomacije«, je pa odprava tajnih mednarodnih pogodb.

Vsako sklenjeno pogodbo je takoj naznaniti Tajništvu Društva, da jo vpiše (registrira) in objavi. In predno ni bila vpisana, pogodba ni obvezna.

Vpisovanje in objavljenje pogodb je že v teku. Za registracijo se vodi v kronologičnem redu vpisni register s priloženo zbirko vpisanih pogodb. Poleg tega je pa urejen še drug register, ki kaže vse na isto pogodbo se nanašajoče podatke o rafifikacijah, izpremembah, odpovedih i. t. d. Objava se vrši

v glasilu Društva »Le Journal officiel de la Société des Nations«, ki ima za to poseben oddelek (Recueil des Traités) in od katerega je septembra 1920 bil izdan 1. zvezek.

IX.

Sklepanje mednarodnih pogodb je težavna stvar, pa še težje je, sklenjeno pogodbo razveljaviti ali odpraviti, če ni sklenjena na določen čas. Vzdrževanje pogodb, ki so se že davno preživele, ki se pa niso mogle odpraviti, ker je ena ali druga stranka na obstoju pogodbe interesovana, je bil neštetokrat vzrok resnih mednarodnih sporov, ki jih je morala nazadnje vojna razrešiti. Zategadelj daje novo pravo Skupščini pravico, da sme stranke pozvati, da se pogodbe, ki so postale neuporabne, na novo premotrijo in presodijo.

Isto velja glede mednarodnih situacij, ki bi mogle, ako se vzdržujejo, ogrozati svetovni mir.

Posebno praktično vrednost bodo dobile te določbe za one teritorialne in druge odredbe mirovnih pogodb, ki se bodo prej ali slej izkazale nevzdržljive.

X.

Da se odstranijo obilni gospodarski vzroki vojnih spopadov, je mirovna konferenca tudi izvestne interese mednarodnega gospodarstva izvzela iz območja samovoljne enostranske odločbe posameznih držav ter na ta način politični internacionalizem dopolnila z ekonomskim internacionalizmom.

Wilson je v eni svojih 14. točk postavil zahtevo, da se kot pogoj trajnega miru odpravijo vse gospodarske barijere ter ustanovijo za vse narode enake prilike trgovanja.

Umetne ovire, s katerimi se zabranjujejo naravna pota gospodarske izmenjave, se delajo na najrazličnejši način: uporaba železniških prog, plovbnih potov, luk, transportnih naprav, skladišč itd. se ali direktno odreka ali indirektno z visokimi tarifami in pristojbinami zabranjuje.

Isto velja glede uvažanja in izvažanja blaga, izvrševanja obrta, naseljevanja itd. Glede vsega tega pa se zopet delajo najraznovrstnije razlike v pridene in v škodo druge države in to zopet direktno ali indirektno. In ves ta rafinirani sistem prohibicij, restrikcij, protekcij in diferencijacij je v popolnem skladu s tradicionalnim pravom, ki daje državam pravico, da samovoljno in kakor se jim od slučaja do slučaja vzljubi, urejajo prometne in trgovske prilike za mednarodno tekmovanje.

Niti svoboda tranzita ni v mednarodnem pravu zasigurana, kakor absolutna pravica, dasi je jasno, da gre pri tranzitu za interese, ki segajo daleč čez interese države, preko katero se tranzit vrši. Pravica, da se odreče tranzit, je sredstvo, s katerim se države, ki so od njega odvisne, spravljajo v položaj gospodarske tributarnosti, kakor se je to delalo s Srbijo. Zasiguranje tranzita potom občnega imperativa mednarodnega prava je postalo tem bolj pereče vprašanje, ker se je ustanovilo mnogo majhnih enklaviranih držav, ki morejo le preko drugih priti do morja in svetovnih gospodarskih trgov.

Isti prekarni pravni položaj velja glede plovnih rek, ki tečejo po ali ob več državah. Sicer je že Dunajski kongres spoznal za potrebno, da mora na takih rekah veljati ista svoboda trgovske plovbe, kakor na morju. Ker pa kongres ni poskrbel za nobeno organizacijo, ki bi princip uvedla v prakso, je prišlo le do partikularnih dogovorov med nabrežnimi državami, ki so pa redoma pravico plovbe le sebi pridržale in vse druge narode od plovbe izključile.

Tudi glede uporabe železnic in prilik mednarodnega trgovanja velja pravica izključevanja in diferencijacije.

Vse te umetne ovire mednarodnega prometa in trgovanja ogrožajo mir in dober sporazum med narodi. Naravno je, da skuša država osvojiti si teritorij ali vodovje, čez katero ji tranzit ni absolutno zasiguran. Znano je, da se je Avstro-Ogrska osvobojenju Jugoslovanov protivila pred vsem z argumentom, da bi sicer bila odrezana od morja. Istotako je naravno, da mora politika, ki umetno izpreminja naravni, po zemljepisni legi označeni tok gospodarske

izmenjave, vzbujati nezadovoljstvo, nasprotstvo in agresivnost oškodovanih držav.

Da se take možnosti zabranijo, je treba uvesti v mednarodno pravo načelo, da država nobeni drugi državi trgovanja in uporabe komunikacij a) ne sme zabraniti in b) da morajo pravni pogoji za trgovanje in uporabo komunikacij biti za vse države enake.

Mirovna konferenca je ta princip osvojila in ga deloma tudi uveljavila (internacionalizacija Rena, Laže, Odre, Visle, Njemena, Donave; trgovinske in prometne določbe mirovnih pogodb).

Splošna izvršitev je pa pridržena splošnim konvencijam, ki se bodo sklenile z odobrenjem Društva Narodov.

Kar se tiče uporabe komunikacij, so načrti že izdelani in se o njih razpravlja na internacionalni konferenci v Barceloni, ki se je dne 10. marca sestala.

* * *

S tem sem podal seveda le kratek in zelo površen pregled onih novih pravnih načel, ki jih je mirovna konferenca uvedla v meddržavno pravo in ki postavljajo daljnji razvitek mednarodnega prava na nove podlage, ter mu odpirajo popolnoma nove izglede in vidike.

